

Kakšen jezik govori Evropa

S hrvaško-avstrijskim filozofom in avtorjem, prevajalcem, publicistom dr. Borisom Budnom

TAJA KORDIGEL

V Berlinu stanujoči avtor in kulturni kritik Boris Buden, ki je študiral v Zagrebu filozofijo, kasneje pa doktoriral iz kulturne teorije na berlinski univerzi Humboldt, od 1984. deluje kot svobodni novinar, prevajalec in publicist. 1990. se je preselil na Dunaj in sprejel avstrijsko državljanstvo, trinajst let kasneje pa se je preselil v Berlin. V devetdesetih je v Zagrebu izdajal neodvisni magazin Arzkin, bil redaktor in kolumnist. V svojih esejih in člankih se posveča filozofskim, političnim in kulturnim temam, prav tako pa kulturni in umetnostni kritiki. Sodeloval je na številnih konferencah in umetniških projektih v zahodni in vzhodni Evropi, Aziji, v Združenih državah Amerike, na Documenti XI v Kasslu, New Delhiju ... Avtor številnih knjig, denimo Barikade in Območje prehoda - o koncu postkomunizma (Zone des Übergangs: Vom Ende des Postkommunismus) in prevodov Sigmunda Freuda in Alfreda Lorenzerja v hrvaški jezik se je v mariborski Kibli udeležil okroglo mize, na kateri je ob svojih kolegh razmišljal o ozadju pojma Evropa regij v povezavi z lingvistiko. "S frazo Evropa regij je mišljena Evropa, ki ni le soseščina suverenih držav, temveč hkrati zajema širše geografsko-kulturne prostore, v katere države transcendirajo. Posamezni evropski regiji se pripisuje izvirna in vzajemna kulturna identiteta, vendar regije v še zmeraj obstoječem režimu nacionalne suverenosti ne vzdržijo stopnje demokratično-politične reprezentativnosti. Mar ni tudi Maribor poimenovanje evropske regije, katere hibridno kulturno identiteto je naprej potrebno še razdelati, izhajajoč iz jezikovnih praks in njenih kulturnih, prav tako pa političnih implikacij?"

Kateri je pogovorni jezik v Mariboru kot regiji?" so se med drugim spraševali udeleženci in si bili edini: "Evropska regija dobi smisel šele v Evropi, ki sebe smatra kot regijo znotraj globalno spreminjajočega se sveta."

Kakšen jezik torej govorita Maribor in regija?

"To je dobro vprašanje, ki smo si ga zastavljali cel teden, nanj, kot smo ugotovili, ni jasnega, enoznačnega odgovora. Ni namreč dovolj, da rečemo, da govori Maribor slovenski jezik. Če se želimo podati v smer iskanja pravega, primernega odgovora, moramo pričeti z napačnim odgovorom, to je načeloma prvi odgovor, ki pravi, da Maribor pripada Sloveniji, ki je država s svojo kulturo, in tako naprej, seveda pa je njen materini jezik slovenščina. Kot regija je nekoliko več, presega mesto, državo, ne gre le za prostor, njegovo tradicijo. Vemo, kako je z regijsko zgodovino, spomnimo se starega avsto-ogrskega imperija z močnim vplivom nemškega jezika. Gre za mejno regijo z Avstrijo, zato je vpliv nemškega jezika sorazmerno velik, četudi je v Evropski uniji mlada generacija najbolj, primarno torej, pod vplivom angleškega jezika. Maribor je hkrati tudi mesto z močnim vplivom svoje industrijske preteklosti, je nekdanja močna transverzalna točka Jugoslavije, prav tako zajema jugoslovansko kulturo in lingvistiko, izkušnje nekdanjih jugoslovanskih držav. Gre torej za več plasti, do sedaj sem naštel le komponente prve plasti: mešanico, hibrid kulture in lingvistike. Druga stvar, in to nas je motiviralo, je vprašanje, kakšen jezik govori Evropa, kar je spet težava - iskanje odgovora namreč.

Kateri jezik torej govori Evropska unija v regiji na nižjem nivoju od nacionalnega stadija, pa tudi za njim? Pri tem ne gre za vprašanje, na katerega je lahko odgovoriti, sliši se predvsem kot politično vprašanje. Ali sploh obstaja nekaj takega kot evropski javni prostor? In če obstaja in če torej obstajajo vzorci javnega prostora nacionalnih skupkov, se poraja ob vseh vprašanih tudi vprašanje, kateri jezik govori? Če namreč to ni en jezik, gre za mednarodni jezik - a kakšno transparentnost ima? Po Jurgenu Habermasu: ali obstaja komunikacijska racionalnost znotraj tega prostora?"

Ali "Habermasova" jezikovna racionalnost torej obstaja?

"Če, potem ni tista, ki se navadno zrcali skozi en sam jezik. Evropa namreč kot svoj splošni jezik ne uporablja le angleščine. V 'mariborskem tednu' nismo analizirali le paradoksa te ideje Evropske unije, saj so vsi dokumenti Evropske unije tretirani kot originalni, četudi so v različnih jezikih in je za njimi proces prevajanja. Jezik Evropske unije je torej konstantni proces prevodov. Nekaj podobnega se je zgodilo, historično in zgodovinsko gledano, v Mariboru in je odgovor na vprašanje, kakšen jezik živi v Maribor."

Kako je z jezikovno hierarhijo, vpliva nanje proces prevajanja, o katerem govorite?

"Seveda obstaja med jeziki hierarhija. Žal Slovenija v Evropski uniji ni tako pomembna kot so recimo Nemčija, Francija, Italija, to je pač dejstvo. Seveda si Slovenci želijo enakovrednosti, a obstaja razvrščanje - in ne temelji le na tradicionalnih vrednotah, velikosti države, gre tudi za nacionalno dinamiko. Angleščina je najmočnejši jezik v Evropski uniji, a je tudi jezik, ki Evropo hegemonalno presega, je globalni jezik."

Procesi prevodov morajo biti zato prepoznavni kot najbolj pomembna relevantnost lingvistične realnosti, ki je enaka politični realnosti. Gre za vprašanja, kako politika debatira, kakšne so relacije. ... Navadno gledamo na prevajanje kot na lingvistično prakso, ki omogoča, olajšuje komunikacijo, kot za most med razlikami dveh že obstoječih jezikov. To je zelo konservativna, stara ideja za razumevanjem prevajalstva, je izjemno protislovna, saj predpostavlja, da jeziki obstajajo pred prevodi in da je prevajanje nekaj, kar pride naknadno."

Lingvistično vprašanje ostaja torej še zmeraj politično vprašanje, ne glede na novodobno fleksibilnost razumevanja?

"Seveda zgodovinsko gledano jezik postane ogromno zaporedje takšnih ali drugačnih prevodov, ki jih je nanizala pretekla realnost. Vprašanje je, kaj to pomeni za politiko, demokracijo. In če nadaljujem misel, glavno vprašanje je hkrati odgovor: ali bi lahko bila Evropa sploh predstavljena kot demokratični prostor, politični prostor? Demokracije namreč ne more generirati en jezik, torej morajo biti dejstva okrog prevodov, ki jih razlagam, politično prepoznana. Če je evropsko prevajanje torej sam po sebi prostor, si ga moramo predstavljati kot drug(ačn)o demokracijo. Ne tisto demokracijo iz antične Grčije, kjer za logos skrbi transparentna komunikacija, temveč - in v tem je poanta -, glede konstantne ne-transparentnosti uporabe jezika. Tako bi Evropska unija morala začeti, to bi bilo zanjo največji izziv, če si seveda sploh želi biti demokracija, gledati

Boris Buden (Marko Vanovšek)

Ne verjamem, da bo, ko bomo zdajšnjo krizo prebrodili, vse rešeno. Lahko da bo še slabše

na demokracije drugače, nehati bi si morala razlagati pojem, ga enačiti z razumevanjem besede nacionalna demokracija družbe v okviru meja neke države. Tudi lingvistično, torej."

Ena od lingvističnih frazeoloških teorij pravi, da se lahko brez težav v razumevanju sporazumevajo tri do štiri generacije v razponu 80 let - a je ta časovni okvir nastal s proučevanjem preteklih generacij. Kakšen jezik govori evropska mladina danes, ko se generacijske spremembe, tudi zaradi novih medijev, dogajajo veliko hitreje?

"Govorijo nov jezik - jezik krize, kar pomeni, da je evropska realnost, ki v resnici ni realnost napredka, saj, o tem sem prepričan, zanj ne moremo nič več narediti. To smo namreč počeli ves čas, se trudili, da bi bil naš jutri boljši od našega včeraj. Ta črta, ki je bila kompletno evidentna, je trajala dvajset let v postkomunistični tranziciji, ko si je Evropa želela koncept napredovanja transparentnosti, gre za zgodovinsko situacijo. Rodovnik evropskega političnega življenja danes ni več telos, je ime krize. In ena od faz te krize je lingvistična. In ko se sprašujemo, ali bo Evropa preživela, se sprašujem, v katerem jeziku se naj krize sploh lotimo. Ali naj govorimo o nacionalnih krizah individualno, Slovenci denimo le o slovenski, ali pa naj vprašanje razširimo in rečemo, da je kriza tudi v (spo)razumevanju, transparentnosti demokracije. Govorim seveda o jeziku, ki ga moramo še iznajti, ne more biti to spet jezik prevajanja."

Ena od besed v besednem zakladu evropskega jezika krize je okrajšava PIGS (Portugalska, Italija, Španija in Grčija) ...

"Izumljajo se novi besede, njihovi pomeni. Navajate ime za evropski jug, ki je bil skozi krizo tudi jezikovno razkrit kot drugačen od drugih delov Evrope. Poraja se vprašanje, kakšen jezik ta divizija govori. Politični jezik evropskega severa govori o jugu kot o polnem lenih ljudi, ki so nesposobni ekonomsko živeti, delati. In jezik 'severnjakov' izhaja, razumljivo, iz odnosa, prav tako pa iz finančnega kapitalizma."

Ne vem, ali bo Evropa dolgoročno gledano 'preživela', za optimizem res nimam dovolj racionalnih razlogov ... Še več: ne verjamem, da bo, ko bomo zdajšnjo krizo prebrodili, vse rešeno. Lahko, da bo še slabše."